

Kelemen Erzsébet

Múlt és jövő metszéspontján

Pósa Zoltán *Egy az Isten* című kötetéről

„Múlt és jövő / Metszéspontján / Végtelenre nyújtott / És soha jelenként / Nem észlelt pillanat / Örvényében élünk” – írja Pósa Zoltán *A fehér bohóc feltámadása* című kötet nyitó ciklusának Borges-hommage-ában, amely azóta nemcsak a költő egyik vallomássá nőtt mondatává vált, de filozófiai bölcsességet sűrítő aforizma is immár, ami ha széles körben elterjed, könnyen szállóigévé is válhat.

Múlt és jövő metszéspontján állunk akkor is, amikor az *Egy az Isten* című kötetét olvassuk, hiszen a költeményeket elemezve megtapasztalhatjuk a pillanatot megragadni próbáló alkotói attitűdöt, amellyel a költő az örök jelent, a végtelent aposztrofálja. Pósa Zoltán ugyanis azon kevés költő közé tartozik, aki nem ragad meg a térbe és időbe zárt lét szűk dimenziója között, hanem – hitvallása szerint – a lét metafizikus lényegének föltárására törekszik. Feladatának érzi, hogy meghatározza létünket és helyünket a világegyetemben, s nem szűnik meg kutatni a választ az emberiség kezdete óta jelenlévő ontológiai kérdésre, hogy „mi végre vagyunk e világon élet és halál pólusai közé szorítva”.

Már a kötet nyitó ciklusának címével axiomatikus tömörséggel megadja erre a választ: „Hidat verni embervilág és Isten birodalma között”. Ennek imperatívuszát követeli meg önmagától, hogy ezáltal az olvasó is részesülhessen a tisztánlátásból. Belső parancsként éli meg küldetését, amelyet minden körülmények között teljesíteni kell. Ahogy az *Alászállás* című versében a vizualitás képi erejét felhasználva verzálissal írja: „ALÁ KELL SZÁLLANOD / A HEGY TETEJÉRŐL / AHOL TALÁLKOZTÁL / ISTEN IGÉJÉVEL / MEGTALÁLTAD JÉZUST / A TESZTÉ LETT IGÉT / ÉS A LÉLEKKÉ LETT / TESTNEK ÜZENETÉT / DE HA OTT FENN MARADSZ / MAGADBAN

EGYESÜLSZ / MINDENSÉG URÁNAK / ÖRÖK PARANCSÁVAL / S NEM VISZED EL A SZENT / IMÁT AZ EMBEREK / KÖZÉ, ELKÁRHOZOL.”. Ennek fényében értelmezhetőek lírájának tematikus szervezőelemei is: a hit és az ehhez kapcsolódó bibliai allúziók, a metafizikai kijelentések, a kereszténység és az ősmagyar mítoszvilág töretlen összekapcsolása (*Életfa*), a magyarság és nemzeti identitás sorskérdései, a szenvedés, a halál, a szorongás és a groteszk létmeghatározás, valamint a minden kötetében megcsillanó hitvesi szerelem. S jelen van a bohócmotívummal való azonosulás is, ami a Pósa-költészetnek jellemző sajátossága, s a művészettörténetben is gyakori alkotói attitűd: a bohóc alakja a művész önarcképévé válik. Ez az azonosulás nemcsak abból fakadhat, hogy az igazság kimondása sokszor csak bohócköntösben lehetséges, hanem – Jean Starobinski szerint – a világból való elvágódásból is létrejöhet.

A bohóc metafora tehát a legmélyebb üzenet hordozója. Akárcsak az *Egy az Isten* című kötet nyitó verseiben: Arlecchino, a színes bohóc az örök fölfedező, míg ellenpólusa, Pierrot, a mindentudó fehér bohóc a megtartó erő. A két harlekinkép ellentétes karaktert jelenít meg: a fehér bohóc (Whiteface) Federico Fellini szerint „maga az elegancia, a báj, a harmónia, az intelligencia, a bölcsesség, a morális, kikezdzhetetlen, vitathatatlan, szentségszerű”, még az ellentéte, a csetlő-botló, piros orrú, tarka és rendezetlen ruházatú, buta, ügyetlen August Schöplin Aladár meghatározásában olyan tükrökbe nézeti az embereket, amelyek a soványakat kövéreknek, a kövéreket soványaknak mutatják. A két karaktertípust ezért szívesen használják az emberi jellem két archetípusának megjelenítésére. Pósa Zoltán az előző kötetében a fehér bohóc alakjával azonosul, s

a folytatásban, az *Egy az Isten* című verseskötetében, a Pierrot és Arlecchino ciklusban már elválaszthatatlanul össze is kapcsolja a két ellentétes karaktert. „Egyszerre vagyok a / Mag és a foglalat / Forrás és torkolat. / Eggyé olvad bennem / Pierrot s Arlequin” (*A költő*).

Kárász Eszter szerint „a bohóc látásmódja alapvetően gyermeki: minden pillanatban úgy lát, mintha először találkozna a világ dolgaival”. Érzései, gondolatai kiülnek az arcára, láthatóak a tekintetében, s bár az őszintesége sokszor védtelenné teszi, mégsem védekezik a világ ellen.

A pósai harlekinkép pontosítja ezt a karaktert: a bohóc az őszinteség mellett a valódi érzéseit, a legbelőbb fájdalomait is el tudja takarni azért, hogy örömet fakasszon. Ilyen karakter Bruno Ferrero karcolatának hőse is: az ideggyógyászhoz forduló bánatos beteg a fél világot megnevettető híres bohóc, akinek az orvos gyógyulásként (mivel nem ismeri fel a betegben magát a művészt) a bohóc estjét ajánlja. Az ember és az általa megformált szerep így forrhat teljesen eggyé. De a költő más idegen jelmezét sokszor azért húzza magára, hogy elidegenítsen, eltávolítson bennünket a fals karakterektől. Ide sorolhatjuk például a már címében is gunyoros, groteszk *Liberális emzebelek családi idilljét*, vagy az *Öregedő ateista pénteki ébredése a nagyvárosban* című verset.

A gonosz evilági uralmának, a Sátán testet öltött valóságának gyakran megjelenő motívumaival szemben a lelki-szellemi megmaradásunkhoz szükséges morális küzdelmet, a hit fontosságát emeli ki a költő. Nem tagadja a Sátán létezését, hiszen ezzel is a Mindenható nagyságát emeli ki, valamint a szabad akaratunk, a választásunk, döntésünk fontosságát hangsúlyozza. „RAJTAD MÚLIK / MINDAZ, HOGY A SZENTEK / VAGY AZ ANTISZENTEK / TRIÁDJÁT ENGEDED / BE A SZÍVCSAKRÁDBA” – írja a *Csokratöltésben*. Nincs tehát közbülső állapot: már itt a földön megérünk az örök üdvösségre vagy a kárhozatra. Ez a Karl Rahner-allúzió is sürgeti a döntést: a halállal végérvényessé válik majd emberi létezésünk, magatartásunk. Rajtunk áll tehát, hogy melyiket választjuk: a szabadságunk teljes eltékozlását, a poklot, vagy az üdvösséget, a végzetlenül boldogságot. Az *Oh lélek, szent lélek* című versében a protestáns költő (aki nagyon is katolikus) ezért is fohászkodik a Szentháromsághoz és az ökumenizmus tiszta erejével, a csíkiak és csángók elnevezését használva, Babba Szűz Anyához:

„Isten szép leánya
Székelyföld virága
Jézus édesanyja
Babba szűz Mária

Mentsetek meg minket
Szentek háromsága
És isteni anya
Világ királynéja
Sátán, Antikrisztus
És hamis próféta
Tolvaj, rablógyilkos,
Sunyi pederasztá
Gonosz triádjától
És mindenek előtt
Mentsetek meg minket
Gyarló önmagunktól”

Az adventi várakozás során a világban egyre nagyobb hatalomra törekvő és szert tevő gonosz miatt érzi szükségét a lírai én, hogy az egyik lélektisztító szertartást, az exorcizmust elvégezzék: csak így tud – a gonosztól eloldozva – *új testbe költözni az ódon világ*.

A nemzetért és az egyén üdvösségéért való küzdelem mellett Pósa Zoltán életművének fő témája még a hitveshez fűződő érzelmek. Kuriózum ez a magyar líratörténetben. Bár a tematika jelen van a költészetünkben (lásd Kisfaludy Sándor, Petőfi, Tóth Árpád vagy Radnóti verseit), de kötetrészt senki nem szentelt még ennek a témának. Pósa Zoltán az *Egy az Isten* című kötetében is (akárcsak a korábbi könyveiben) külön ciklusba szervezi az egyetlen nő által inspirált verseket. Ugyanehhez a témakörhöz nyúl Báger Gusztáv is a *Mondtam-e?* kötetében, az *Erővonalak* ciklusban, de ő nem a meghitt kapcsolatot jeleníti meg, hanem a házassági párharc nyílt lírai beszédmódját, a férj és feleség, esetenként a lírai én és a szeretett nő közötti állandó feszültséget prezentálja, azt a kommunikációs zavart, ami lehetetlenné teszi a harmonikus együttléteket. Az ő lírai beszédmódja éppen ebben különleges. Pósa Zoltán ezzel szemben a filia mellett a szeretet legmagasabb fokát, az agapét is megjelenítő harmonikus hitvesi költészet lírai hagyományához kapcsolódik a kötetéről kötetre ciklusokba fűzött műveivel.

Pósa Zoltán kötetében a hitveshez írt költemények személyes, vallomások hangja, valamint a határon túli magyarsággal vállalt sorsközösség nemzetféltő és nemzeterosztó emberi magatartása mellett a szűkebb

patriotizmus is jelen van: gyermek- és ifjúkorának városa, Debrecen mindig az igazi otthont, a hazaérkezést jelenti a költő számára. Ezért is érte traumatikusan a városrendezés, a szülőházának lebontása. Úgy érzi, ezzel megfosztották múltjától, emlékeitől, az örök otthonától, szűkebb hazájától, s ez kihat a jelenére, és meghatározza a jövőndőt is: „Azóta hazátlan tengetem életem” – vallja az *Anteuszban*.

A számkivetettség keserűségét, az elkomorult hangot a *Sültbolond* ciklus ellenpontozza, aminek az üdítő hatása mellett a meglepetésszerű bravúrja az, hogy akkor lesz leglíraibb a hang és jelentésében sokrétűbb a költemény, amikor elszakad a vers az intellektuális horizonttól (*Zavaros mondóka*). Nyelvi játék és humor jellemzi ezt a ciklust. Már a címek is jelzik a játékos költői attitűdöt: *Vérihajcsuhaj*, *Vérpiás*, vagy említhetem a *Cukros cicis cafkát* is, ahol nyitva marad a vers: a csattanót a befogadó is megalkothatja akár. S hapax legomenonnal is találkozhatunk. Ilyen például az *eljegecesítenek* ige: „Tűzbe rángó érfalak / Már a bőrbe metszenek / Eljegecesítenek.”. Illetve a *Pierrot és Arlecchino* ciklusban a *Csakratöltés* verscím költői leleménye hordoz izgalmas jelentésréteget. Ugyanis a szanszkrit eredetű energiátölcsepek mellett az előtagot határozóraggal ellátott határozószóként is értelmezhetjük: 'csak'-ra, 'csakazértis'-re töltés.

A kötet jellegzetessége még, hogy a bibliai motívumok és történetek, a kereszténység alapfogalmai, teológiai terminus technicusai, valamint a középkori legendák természetes módon kapcsolódnak össze napjaink történelmi valóságával, a magyarság sors történetével. Akárcsak a táltoshitű Árpád alakja a keresztény milióval, vagy a kötet végén – immár prózai betétben – a 6. században élt legendás walesi költő, Merlin alakja épül be autentikusan a magyar szellemi hagyományba. Merlin, a bárd (a legenda szerint látnok és mágus) az őstermészettel és az arkangyal szerepével hozható összefüggésbe, ugyanis a legenda szerint a Szentháromság vezérelte, s újra megtalálta „Krisztus véredényét”, a Szent Grált. A közismert középkori legendát Pósa Zoltán nemcsak feleleveníti, de a történetet szinte napjainkig (2011-ig) tovább is fűzi: Merlin elvarázsolt faként Földvár csúcsán áll, „ahonnan a legszebb a kilátás Badacsonyra, Tihanyra, Almádira”. S a záró sorok szerint hamarosan eljön a „hunok, kelták, magyarok virágkora, kelte Földvár, Avalon és mindenek előtt Merlin föltámadása”.

Ez a gazdag nyelvezetű prózai rész is jelzi Pósa Zoltán műfaji sokszínűségét: irodalmi pályáját ugyan versírással kezdte, s ez az alkotói kifejezőmód végigkíséri életművét, de emellett számos nagyregénye, sőt megaregénye is megjelent, nevezetesen az *Aranykori tekercsek*, amit az író a *Menekülés négy sávon* és a *Mediterrán tintabúrával* együtt regényfolyamnak nevez. S még több mint négyezer tanulmánya, kritikája látott napvilágot és monográfiát is írt Hernádi Gyuláról. Az idei ünnepi könyvhétre pedig a *Seminoma, avagy kórház a város közepén* című kétkötetes műve jelent meg. A cím értelmezői része allúziót teremt Jaroslav Dietl művével, a 80-as években egész Közép-Európában népszerű *Kórház a város szélén* című csehszlovák filmsorozattal, ami 2003-ban Petr Zikmund forgatókönyve nyomán *Kórház a város szélén – húsz év után* címmel folytatódott, és könyvváltozatban is megjelent. A *Seminoma*-regényt követi majd a *Szökés és lebegés* ugyancsak 800 oldalas megaregénye, amelyben az olvasás során az 1980-as évektől kezdve eljutunk napjainkig, sőt látomásszerűen maga a főhős leírja a műben a jövőt, az apokalipszist. Egy fejezetben pedig az író összes regényhőisének sorsáról is értesülhetünk.

Múlt és jövő metszéspontján állunk, amikor a Pósa-műveket elemezzük, olvassuk. Ezen a metszésponton legyen minden könyvbéli élmény egy olyan végtelenre nyújtott pillanat, amelyben a két idősíki metszéspontjának feszültsége megszűnik, és egy új dimenzió idő- és térkorlátokat eltörli lényegének megsejtésével találkozhatunk.

(*Széphalom Könyvműhely, 2013*)